

**ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗВО
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

УДК378.018.43(477)“364”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.307817>

Олена Антонюк, доктор філософії, викладач
кафедри іноземних мов
Одеського національного економічного університету
Світлана Савчук, викладач циклової комісії шкільної,
дошкільної педагогіки, психології та методик
Комунального закладу вищої освіти “Луцький педагогічний коледж”
Волинської обласної ради, м. Луцьк
Ірина Шостак, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Одеського національного економічного університету

**ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
В ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті розглядаються особливості організації дистанційного навчання в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану; уточнюється сутність понять “дистанційна освіта” та “дистанційне навчання”, а також специфіка реалізації синхронної і асинхронної моделі освітньої діяльності. Проаналізовано зовнішні (пов’язані з функціонуванням системи дистанційної освіти) та внутрішні (пов’язані із взаємодією викладача та студентів) чинники, які визначають якість дистанційної освіти. Схарактеризовано змістові і технологічні аспекти освітньої платформи Moodle як модульно-об’єктно-орієнтованого навчального середовища, яке дає можливість просектувати і структурувати освітній курс.

Ключові слова: професійна підготовка; дистанційне навчання; інформаційні технології; освітня платформа Moodle.

Лім. 9.

Olena Antoniuk, Doctor of Sciences (Philosophy), Lecturer
of the Foreign Languages Department,
Odesa National Economic University
Svitlana Savchuk, Lecturer of the Cycle Commission of School and
Preschool Pedagogy, Psychology and Methods,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
Volyn Regional Council, Lutsk
Iryna Shostak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Foreign Languages Department,
Odesa National Economic University

**CONTENT-TECHNOLOGICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF DISTANCE
EDUCATION IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN THE CONDITIONS OF THE
STATE OF MARTIAL**

The article examines the peculiarities of the organization of distance learning in institutions of higher education under martial law; the essence of the concepts “distance education” and “distance learning” is specified, as well as the specifics of the implementation of the synchronous and asynchronous model of educational activity. External (related to the functioning of the distance education system) and internal (related to the interaction of the teacher and students) factors that determine the quality of distance education are analyzed.

Pedagogical features of distance learning (specifics of the educational environment, specifics of providing educational information and organization of virtual interaction) are analyzed, which, in turn, determine the forms of learning, the used means and methods of learning, forms of control and evaluation.

The content and technological aspects of the educational platform Moodle as a modular object-oriented learning environment, which provides an opportunity to design, create and manage resources of the information and educational environment, are characterized.

It is substantiated that effective training courses can be built on the Moodle platform, which through the structuring of content, its modularity, ensuring the variability of information presentation, creating an active reference system, establishing virtual interaction between participants in the educational process, self-monitoring of educational activities, contribute to the construction and implementation of individual educational routes in difficult conditions of martial law.

It has been updated that network technologies make it possible to build a multifunctional virtual educational environment with varying degrees of interactivity, to provide educational information in such a way as to satisfy the requests of each student, to ensure the implementation of individual educational trajectories.

ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Recommendations for the provision of educational services in war conditions are offered: ensuring access to education taking into account security requirements; development of flexible training programs); psychological support of participants in the educational process, creation of forums, virtual groups for communication, exchange of ideas.

Keywords: professional training; distance learning; information technologies; educational platform Moodle.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах, в умовах освітньої ситуації, що швидко змінюється, як ніколи гостро стоїть питання про підготовку ініціативного, висококультурного, фахівця-особистості, що мислить нестандартно, здатний орієнтуватися у складній соціальній обстановці, прагне до професійного зростання, професійної мобільності та саморозвитку.

Цифрові інструменти та технології є невід'ємною складовою освітнього процесу у системі вищої освіти. І це закономірно, оскільки, з одного боку, розширюються освітні потреби сучасної молоді, з іншого, інформаційне суспільство висуває нові вимоги щодо якості підготовки майбутніх фахівців.

Нині сформувалася нова цифрова освітня реальність, що врегульовує суперечність між щоразу більшими вимогами суспільства до випускника вищої школи та можливостями класичної, традиційної системи навчання. Ключовими категоріями нової реальності є дистанційна освіта, дистанційне навчання, цифрові засоби навчання та цифрові технології управління освітнім процесом, синхронна й асинхронна педагогічна взаємодія, які в сукупності визначають нову інноваційну модель педагогічної системи вищої школи, особливо актуальну і затребувану в період воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти дистанційного навчання ґрунтовно були проаналізовані в працях вітчизняних (І. Блощинського, В. Кухаренка, І. Пиласва, О. Рибалко, Н. Сиротенка та ін.) і зарубіжних (Р. Деллінг, Г. Рамбле, М. Мур, А. Кларк, М. Томсон) дослідників.

Сучасні напрями вдосконалення дистанційного навчання в системі вищої освіти досліджують О. Романовський, О. Квасник, О. Мороз, Н. Підбуцька, А. Черкашин та ін. Т. Вахрушева, В. Кухаренко, В. Осадчий, Є. Полат, О. Рибалко та інші у своїх працях актуалізували проблеми впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі.

Особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану досліджують сьогодні Н. Арістова, А. Лукашенко, О. Малихін, В. Мельничук, В. Рогова, М. Чикалова та інші.

Мета статті – аналіз змістово-технологічних аспектів організації дистанційного навчання в ЗВО в умовах воєнного стану; характеристика чинників, які впливають на якість дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, всупереч найскладнішому періоду в історії сучасної

України, у закладах вищої освіти здійснюється освітній процес. У переважній більшості у дистанційному або змішаному форматі, залежно від безпекової ситуації.

Доцільно зазначити, що організація освітнього процесу в онлайн, офлайн, або змішаному форматі в умовах воєнного стану стала справжнім випробуванням для української освітньої системи. Основна вимога щодо його подолання пов'язана з розвитком цифрової та дистанційної освіти, апробацією сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій.

Тож, уточнимо тлумачення термінів “дистанційна освіта” і “дистанційне навчання”. У науковій літературі пропонується чітко розрізняти ці поняття. Так, низка науковців доводять, що дистанційне навчання – навчальний процес, при якому всі навчальні заняття або їх частина здійснюється з використанням інформаційних технологій за територіальною роз'єднаністю викладача та студента [6].

Відповідно до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційне навчання (англ. Distant learning), є “системою технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу” [2].

Як зауважує В. Кухаренко, “дистанційне навчання” – це отримання освітніх послуг без відвідування навчального закладу за допомогою сучасних інформаційних технологій” [4, 135].

І. Мала виокремлює такі форми дистанційного навчання: кореспондентське (навчальні матеріали студенти отримують поштою і працюють з ними в довільному режимі); електронне (доступ до навчальних матеріалів студенти отримують через комп'ютер); онлайн-навчання (навчальний матеріал доступний у діалоговому режимі із забезпеченням зворотного зв'язку зі студентами) [5, 142].

Вона також доводить, що дистанційне навчання характеризується: - гнучкістю; - модульністю (принцип розподілу навчального матеріалу); - можливістю одночасного навчання великої аудиторії за допомогою використання телекомунікаційних технологій; - оптимізацією освітнього процесу шляхом “концентровано-уніфікованого подання інформаційного матеріалу”; - технологічністю; яка забезпечується інноваційно-інформаційними технологіями; - соціальною рівністю (можливість навчання, незалежно від місця проживання, соціального статусу стану здоров'я); - зміною позиції викладача

(викладач орієнтований на реалізацію ролі “консультанта і наставника, здатного гармонізувати пізнавальний процес, систематично удосконалюючи інформаційне подання, підвищуючи творчу складову і фаховість у відповідності до новацій; - позитивним впливом на аудиторію; - ефективністю [5, 137].

Дистанційна освіта тлумачиться у науковій літературі як освітня система, що забезпечує здобуття комплексу знань, умінь та навичок шляхом дистанційного засвоєння навчального матеріалу з використанням адаптованих методик навчання, засобів передачі знань, об'єднаних організаційно, методично, технічно. Якість такої освіти характеризується якістю змісту, технологій навчання, відображених у навчальних планах та програмах, технічному забезпеченні, методиці проведення навчальних занять та ін.

На такій особливості дистанційної освіти, як гнучкість, яка дає можливість студентів обирати найбільш зручний для нього формат навчання (режим, строк, час, місце) та самостійно формувати індивідуальний навчальний план (з передбачених програмою навчальних курсів), наголошує Н. Кучеренко [3].

Беручи до уваги наведені визначення, можна визначити дистанційну освіту у закладах вищої освіти як процес та результат засвоєння студентами певної системи професійних знань у віддаленому режимі у цифровому освітньому середовищі. Дистанційне навчання, натомість, – це спеціально організований, цілеспрямований та керований процес синхронної і асинхронної взаємодії викладача та студентів у рамках освітнього процесу на основі застосування цифрових інструментів та технологій. Є. Копилов пише: “Основними принципами дистанційного навчання є: самостійність, науковість, систематичність, доступність, наочність, індивідуальність та активність всіх учасників освітнього процесу” [6, 211].

У цьому контексті А. Лукашенко стверджує, що “в умовах воєнного стану метою роботи закладів вищої освіти є забезпечення постійного зворотнього зв'язку педагогічного або науково-педагогічного працівника із здобувачем вищої освіти із застосуванням синхронної та асинхронної моделі освітньої діяльності” [6]. Синхронна модель передбачає одночасну взаємодію у вебсередовищі учасників освітнього процесу через чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо, натомість асинхронна відбувається через електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо [6, 84]. Досягненню якості цієї взаємодії сприятимуть зовнішні (пов'язані з функціонуванням системи дистанційної освіти) та внутрішні (пов'язані із взаємодією викладача та студентів) чинники.

До зовнішніх чинників належать: адміністративні (інноваційність адміністративно-управлінських

рішень у галузі дистанційної освіти); нормативно-правові (своєчасне нормативно-правове регулювання актуальних проблем); матеріально-технічні (сучасна матеріально-технічна оснащеність, постійна технічна підтримка); кадрові (підвищення рівня кадрової готовності до роботи в цифровому середовищі, психологічний, методичний супровід дистанційного навчального процесу).

Внутрішні чинники можна поділити на дві групи: дидактичні й особистісні. Дидактичні пов'язані: із розробкою оптимальної моделі дистанційних курсів (створення дизайну, навчального контенту, підбір ресурсів та елементів), конструюванням технологічних етапів реалізації курсу, вибором методів зворотного педагогічного зв'язку, застосуванням прийомів стимулювання і активізації навчальної діяльності студентів, розробкою системи академічного супроводу процесу навчання. Особистісні – відображають цілі та рівень мотивації суб'єктів дистанційного освітнього процесу, стилі навчання і спілкування, сформовані компетенції у галузі цифрової освіти, індивідуальні якості, що забезпечують успішність навчальної та професійної діяльності (цілеспрямованість, організованість, відповідальність та ін.).

До зазначених чинників, які впливають на якість дистанційної освіти, В. Мельничук додає системне розуміння сутності дистанційної освіти та її дидактичних особливостей, застосування найбільш ефективних зарубіжних педагогічних технологій, адаптованих до сучасних умов, а також розробку власних технологій дистанційного навчання в асинхронному режимі [6, 296].

Умови воєнного стану особливо, на наш погляд, актуалізують виокремлені А. Заболоцьким показники якості дистанційного навчання, з-поміж яких: можливість своєчасного надання допомоги студентам у ході дистанційного навчання; стабільний доступ до платформи, де розміщений дистанційний курс; структурованість, а також гнучкість дистанційного курсу [1, 222].

Водночас Г. Шевчук привертає увагу до недоліків дистанційної освіти. Зокрема: обмежені технічні можливості, які призводять до затримок у передаванні звуку, відео і графіки; обмежений візуальний контакт; залежність успішності в навчанні від навичок володіння комп'ютером; низький рівень самодисципліни аудиторії [9, 206].

Зі свого боку, І. Булик акцентує проблеми які виникають з організацією дистанційного навчання саме в умовах воєнного стану. Найбільш поширеними з-поміж них вважає: проблеми з доступом до мережі Інтернет; неможливість навчатися через зайнятість волонтерською діяльністю, службою у Збройних Силах України, перебування у підрозділах територіальної оборони тощо; проживання на тимчасово окупованих територіях; недостатнє во-

лодіння науково-педагогічними працівниками сучасними інформаційними технологіями, що ускладнює організацію освітнього процесу [6, 54].

Таким чином, зрозуміло, що педагогічні особливості дистанційного навчання складаються зі специфіки освітнього середовища, особливостей організації інформації та віртуальної взаємодії у ньому. Вони визначають форми навчання, застосовувані засоби і методи навчання, форми контролю, а також оцінку діяльності.

Як наголошує Є. Копилов, “найскладнішими для опанування під час дистанційного навчання виявилися такі дисципліни, які містять великий обсяг нового теоретичного матеріалу, насиченого науковими термінами, що потребує детального унаочнення та безпосередньої участі викладача для спрямування дій студентів” [6, 213]. Тому пропонується навчальний матеріал має бути якомога “більш комплексним, схематичним, систематизованим, а дисципліни комплексно розміщеними на одній інформаційній платформі” [6, 213].

Реалізувати таку вимогу можна в умовах цифрового освітнього середовища. А. Кубаєнко зазначає, що “цифрове освітнє середовище передбачає набір інформаційних технологій, використання яких має задовольняти умовам реалізації основної професійної освітньої програми, сприяти формуванню загальних та професійних компетенцій у студентів” [6, 260]. До таких науковець відносить: програми для відеоконференцій Zoom, Skype тощо; платформи для навчання, наприклад Moodle; месенджери WhatsApp, Viber тощо [6, 260].

У сучасних умовах воєнного стану заклади вищої освіти практикують використання освітньої платформи Moodle, “оскільки вона безкоштовна, має простий і зрозумілий набір інструментів, дає можливість проектувати і структурувати освітній курс самостійно” [6, 261].

Скажімо, Л. Ткаченко та О. Хмельницька дають таке пояснення: “Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – це модульно-об’єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, система управління навчанням, яка надає викладачам та студентам великий набір інструментів для навчання, особливо дистанційного” [7, 94].

Найбільш популярними ресурсами Moodle є такі: база даних; Wiki; “Анкета”; OpenMeetings; Google Meet, for Moodle; “Вибір”; “Зворотний зв’язок”; глосарій, EJSApp; H5P; HotPot; SCORM пакет та ін.

Охарактеризуємо основні етапи роботи викладача в системі Moodle. На першому етапі, підготовчому, викладач створює та наповнює електронний курс логічно структурованою навчальною інформацією з урахуванням специфіки предмету, передбачає можливість консультування студентів та планує навчальну діяльність усіх суб’єктів.

На другому етапі здійснюється організація навчальної діяльності студентів у суворій відповідності до навчального плану, а також коригування навчального матеріалу та структури електронного курсу. Дистанційні курси повинні максимально стимулювати інтерактивну взаємодію між студентами та викладачами, між самими студентами, а також між студентами та навчальним матеріалом для підвищення якості навчання і мотивації. Реалізувати таке завдання можна засобами організації групової (у тому числі проєктної) роботи, особливо увагу зосередивши на забезпеченні зворотного зв’язку між усіма учасниками освітньої взаємодії. У дистанційному навчанні цю роботу виконують у режимі форуму, чату, у вигляді електронних семінарів. У системі Moodle для цього призначені такі елементи та ресурси, як “Форум”, “Чат”, “Семінар”, “Вікі”. При застосуванні названих форм навчання студентів можна оцінювати за такими критеріями: рівень активності в дискусії, уміння ставити питання з теми дискусії і уміння аргументовано відповідати на питання, поінформованість (знання першоджерел), уміння використовувати терміни та поняття з теми з метою обґрунтування думок, позицій, формулювання гіпотез, їх доведення чи спростовування.

При організації роботи у системі Moodle необхідно передбачити і практико орієнтовані завдання проблемного характеру з метою формування критичного та творчого мислення студентів, набуття досвіду застосування отриманих знань у максимально наближених до майбутньої професійної діяльності ситуаціях.

Невід’ємною складовою системи роботи у Moodle є здійснення контролю навчальної діяльності та її оцінка, вибір форм яких передовсім має бути співвіднесений зі змістом навчання.

За необхідне вважаємо зауважити про роль викладача у дистанційному навчанні, яка помилково може зводитися до створення й розміщення курсу на освітній платформі та до перевірки навчальних завдань. Переконані, що на практиці має бути забезпечений академічний супровід дистанційного курсу, який включатиме систематичні відеоконсультації, педагогічну підтримку індивідуальних освітніх можливостей студентів, що є особливо значущим у період воєнного стану.

Учені М. Чикалова та Н. Юхно пропонують такі рекомендації щодо надання освітніх послуг в умовах війни: - забезпечення доступу до освіти з урахуванням вимог безпеки; - врахування нестабільності у воєнний час та можливості екстрених ситуацій (розробка гнучких навчальних програм); - психологічна підтримка учасників освітнього процесу, створення форумів, віртуальних груп для спілкування, обміну ідеями [8, 20]. Вважаємо, що реалізація розроблених авторами рекомендацій сприя-

ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

тиме подоланню труднощів, пов'язаних з навчанням в екстремальних умовах, створюватиме сприятливі умови для вибору студентом оптимальної стратегії навчання, стимулюватиме індивідуальні досягнення.

Висновки. Змістово-технологічне забезпечення дистанційного навчання робить його таким, що відповідає реаліям сьогодення. Мережеві технології дають змогу побудувати багатофункціональне віртуальне освітнє середовище з різним ступенем інтерактивності, подавати навчальну інформацію так, щоб задовольнити запити кожного студента, забезпечити реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій. Широкий спектр можливостей для повноцінної підтримки дистанційного навчання пропонує система Moodle, що надає можливість проектувати, створювати ресурси інформаційно-освітнього середовища і управляти ними. На платформі Moodle можна будувати ефективні навчальні курси, що через структурування контенту, його модульність, забезпечення варіативності подання інформації, створення активної довідкової системи, налагодження віртуальної взаємодії між учасниками освітнього процесу, самоконтроль навчальних дій, сприяють вибудовуванню і реалізації індивідуальних освітніх маршрутів, гарантують конфіденційність навчання у складних умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заболоцький А.Ю. Проблема якості дистанційного навчання. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія*. Дніпропетровськ, 2016. № 11. С. 221–224.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні : затверджено Постановою М-ва освіти і науки України 20 груд. 2000 р. *Освітній портал*. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
3. Кучеренко Н. Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2018. № 906. С. 34–40.
4. Дистанційний курс : навч. посіб. / за ред. В.М. Кухаренка. 3-тє вид. Харків : НТУ"П", "Торсінг", 2002. 320 с.
5. Мала І. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2022. № 2 (66). С. 132–151.
6. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2022. 504 с.
7. Ткаченко Л.В., Хмельницька О.С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С. 91–96.

8. Чикалова М., Юхно Н. Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 3. С. 13–22.

9. Шевчук Г.Й. Дистанційне навчання у вищій школі: переваги, недоліки, перспективи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2021. № 79. С. 205–209.

REFERENCES

1. Zabolotskyi, A.Yu. (2016). Problema yakosti dystantsiinoho navchannia [The problem of distance learning quality]. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. No. 11. Dnipropetrovsk, pp. 221–224. [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini [The concept of distance education development in Ukraine]. Approved by the Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine on December 20. 2000. Educational portal. Available at: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> [in Ukrainian].
3. Kucherenko, N. (2018). Dystantsiine navchannia yak vyklyk suchasnoi universytetskoï osvity: filosofsko-pravovyi vymir [Distance learning as a challenge of modern university education: philosophical and legal dimension]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. No. 906, pp. 34–40. [in Ukrainian].
4. Kukharenko, V.M. (2002). Dystantsiine navchannia: umovy zastosuvannia [Distance education: conditions of application]. *Distance course: education. manual*. (Ed.) V.M. Kukharenko. The third edition. Kharkiv, 320 p. [in Ukrainian].
5. Mala, I. (2022). Dystantsiine navchannia yak diievyi instrument upravlinskoï osvity [Distance learning as an effective tool of management education]. *Scientific Notes of the University "KROK"*. No. 2 (66), pp. 132–151. [in Ukrainian].
6. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [The educational process in the conditions of martial law in Ukraine]. *Materialy vseukrainskoho nauково-pedahohichnoho pidvyshchennia kvalifikatsii, 3 travnia – 13 chervnia 2022 roku* – Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training, May 3 – June 13, 2022. Odessa, 2022. 504 p. [in Ukrainian].
7. Tkachenko, L.V. & Khmelnytska, O.S. (2021). Osoblyvosti vprovadzhenia dystantsiinoho navchannia v osvitnii protsesi zakladu vyshchoi osvity [Peculiarities of the implementation of distance learning in the educational process of a higher education institution]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. No. 75. Vol. 3, pp. 91–96. [in Ukrainian].
8. Chykalova, M. & Yuhno, N. (2023). Osoblyvosti osvitnoho protsesu v umovakh povnomashtabnykh boiovykh dii [Peculiarities of the educational process in conditions of full-scale hostilities]. *Ukrainian Educational journal*. No. 3, pp. 13–22. [in Ukrainian].
9. Shevchuk, H.Y. (2021). Dystantsiine navchannia u vyshchii shkoli: perevahy, nedoliky, perspektyvy [Peculiarities of the educational process in conditions of full-scale hostilities]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after Mykhaylo Dragomanov*. No. 79. Kyiv, pp. 205–209.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2024

